

Внесок Василя Кричевського в розвиток української культури

Анотація. У статті представлено короткий огляд важливості та актуальності дослідження життя та творчості Василя Кричевського, українського митця і багатогранної людини: маляра-пейзажиста, педагога, мистецтвознавця, архітектора, книжкового графіка, оформлювача театральних і кінематографічних вистав, який залишив незабутній слід у культурній спадщині України. Стаття досліджує його внесок у різноманітні аспекти української культури, включаючи живопис, декоративно-ужиткове мистецтво, освітню та педагогічну діяльність. Розглядається вплив Василя Кричевського на формування мистецтв, а також його спадок для сучасної культури України. Ця стаття сприяє розумінню важливості та актуальності спадку українських митців для української історії культури та мистецтва.

Ключові слова: Василь Кричевський, українська культура, українська культурно-мистецька спадщина, мистецтво, архітектура, книжкова графіка, театр, кінематограф.

Abstract. The article presents a brief overview of the importance and relevance of studying the life and work of Vasyl Krychevskyi, a Ukrainian artist and multifaceted person: a landscape painter, teacher, art critic, architect, book designer, designer of theatrical and cinematographic performances, who left an unforgettable mark on the cultural heritage of Ukraine. The article examines his contribution to various aspects of Ukrainian culture, including painting, decorative and applied arts, educational and pedagogical activities. The influence of Vasyl Krychevskyi on the formation of arts, as well as his legacy for the modern culture of Ukraine, is considered. This article contributes to the understanding of the importance and relevance of the heritage of Ukrainian artists for the Ukrainian history of culture and art.

Keywords: Vasyl Krychevskyi, Ukrainian culture, Ukrainian cultural and artistic heritage, art, architecture, book graphics, theater, cinematography.

Постановка наукової проблеми. Тема збереження української культурної спадщини та ідентифікації себе як народу з власною історією та здобутками – є ледь не однією з головних тем сьогодення. Це те, за що нині бореться наша країна. Важливо знати, не лише про відомих українців, які відомі широкій аудиторії, завдяки тому, що їх творчість вивчають, практично з дитинства у різних навчальних закладах та знаходяться постійно на слуху, як наприклад: Т. Шевченко, М. Примаченко, К. Білокур, І. Марчук та інші, а й тих, хто є не менш відомим, але у вузких колах, дотичних до творчих і культурних професій.

Дослідження внеску Василя Кричевського допомагає зберігати і відновлювати культурну спадщину України, чим займався і сам митець. Він був однією з ключових постатей в українському мистецтві, тому вивчення його творчих здобутків набуває важливого значення для передачі цінних знань нащадкам і розширення власного світогляду.

Дослідження теми внеску В. Кричевського створює підґрунтя для роздумів щодо сучасної української культури та мистецтва. Вплив інших художників і культурних діячів, які були пов'язані з Кричевським, є важливим для розуміння сучасних мистецьких тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження про внесок В. Кричевського в українську культурно-мистецьку спадщину здійснювались В. Павловським – його найближчим вихованцем та учнем, першим біографом митця Є. Таранушенком; статті Є. Холостенка, П. Лопати, Є. Блакитного, В. Ясієвича, З. Тарахан-Берези, В. Чепелика.

Мета і завдання статті: популяризувати українських митців, які зробили вагомий внесок у розвиток українською культури, проте невідомі широкому загалу. Дати змогу пересічним українцям дізнатися більше про людей, які боролися за українську ідентичність і збереження культурної спадщини, прославили українську культуру у світі.

Виклад основного матеріалу. Василь Кричевський – це відомий український художник, живописець, педагог і майстер декоративно-ужиткового мистецтва. Був людиною ренесансного типу – практично універсальною: за що не брався – все виходило шедеврально.

Він народився 5 квітня 1880 р. і помер 2 квітня 1957 р. До останнього дня свого життя залишався митцем і робив все, аби розбудовувати національну культуру. З його ім'ям пов'язане започаткування самостійної національної течії в мистецтві, створення українського стилю, який базувався на знанні народного мистецтва.

Два роки навчання у залізничній технічній школі – ось вся його офіційна освіта. Самотужки, впертою працею і силою свого обдарування він вибився на широкий шлях великого мистецтва.

Василь Кричевський був представником покоління українських митців, які працювали на початку ХХ ст. і внесли важливий внесок у розвиток української культури.

Немає такої галузі образотворчого мистецтва, де б не залишила глибокого сліду ця невтомна і багатогранна людина: маляр-пейзажист, педагог, мистецтвознавець, архітектор, створював книжкову графіку, займався оформленням театральних і кінематографічних вистав. Свого часу виконував таку саму роботу, що й сучасні графічні дизайнери.

Досліджуючи постать Василя Кричевського та його причетність до українського мистецтва, несвідомо все більше дізнаєшся про культурні цінності нашого народу, які Кричевський досліджував, збирав твори народного мистецтва та пропагував у своїх роботах, що є відомими у світі.

Однією з ключових особливостей його творчості, яка принесла йому велику популярність і визнання – постійне звернення до народного мистецтва, яке було надійним фундаментом для нього задля збереження автентичності та національності культури. Збирав й вивчав керамічні вироби селян, старовинні вишивки та килими, предмети побуту, вишукуючи в них високі мистецькі риси, руйнуючи міф про українську культуру як виключно сільську.

Це тема, яка тепер набула особливої актуальності, митець почав розробляти ще на зорі своєї творчості і присвятив їй усе життя. Крім того, якою діяльністю він би не займався, завжди був новатором у цій сфері.

Дослідники прагнули виокремити особливі риси національного характеру у всіх сферах, до яких був дотичним Кричевський, а саме: архітектура, живопис, графіка, декоративне мистецтво, що несло в собі ідейний та етнічний сенс.

Василь Кричевський відомий своїми живописними роботами, в яких часто відображав українську природу, селянське життя та історичні події. Працював переважно як пейзажист, передаючи на своїх полотнах чарівну красу української природи. Він писав багато етюдів невеликого формату, передаючи безпосередність вражень від побаченого мотиву. Свій живопис він починає з акварелі, протягом десяти років вивчаючи техніку. З часом помітнішими та точнішими стали графічні форми, окреслені контурами, просторовість будується кулісами планів. Акварельні пейзажі майстра вирізнялися широкою колористичною палітрою і професійним володінням техніки, кольору та світла, гармонійно поєднував природу і людську присутність: дерева і стрункі силуети церков, пагорби і вкриті соломною хати. Пейзажі були оригінальними, мали свій власний авторський шарм та не поступалися рівнем іншим відомим митцям того часу, що мали художню освіту.

Відомо, що за свого життя В. Кричевський створив понад 400 полотен, велика колекція яких представлена в Українському музеї Нью-Йорка.

Найвідомішими художніми творами вважається цикл акварельних пейзажів, привезених з Алушти (рис. 1). Кричевського приваблювали романтичні пейзажі морського узбережжя, особливий колорит кримсько-татарських селищ, у яких будинки були невід'ємною частиною гірських краєвидів.

**Рис. 1. В.Г. Кричевський «На півдні» («Татарська сакля»),
дарунок В.Г. Кричевського Лебединському художньому музею (1929 р.)**

Унікальні колекції його картин можна знайти в Музеях української діаспори в Києві. У 2003 р. онука Оксана де Лінде подарувала плізько 300 творів Кричевського музеям у Харкові, Полтаві, Лебедині та Києві.

Василь Кричевський став засновником початку великої художньої родини, до якої також належали його брат Федір, обидва сини – Василь та Микола, дочка Галина Кричевська-Лінде, внучка Катерина Кричевська-Росандич. Навіть сьогодні творчістю займаються нащадки, такі як внучка Оксана Лінде де Очоа, внук Василь Лінде-Кричевський та правнучка Бланка Мирослава Лінде-Дункан.

Разом з тим Кричевський відоміший як архітектор, який створив першу в Україні будівлю в новому стилі – Український архітектурний модерн. Український архітектурний модерн, або УАМ, виник на початку ХХ ст. і проіснував до 1940-х років. Цей стиль характеризується демократичністю, спрощенням і чіткістю форм. Він став першим повноцінним відтворенням багатовікової української культури в архітектурі.

Свою архітектурну освіту В. Кричевський здобував під наглядом інженера та архітектора С. Загоскіна, в якого Василь пройшов всю програму, вишкіл у галузі архітектурної освіти. Згодом, перейшовши до майстерні О. Бекетова, навчався художнього оформлення будівель, інтер'єрів і проєктування фасадів.

Через відсутність інженерної і художньої освіти, В. Кричевський був змушений знайти «власну українську дорогу», що лише позитивно вплинуло на майбутнє. Проте, архітектурні ідеї Василя Кричевського надихали національно свідому українську інтелігенцію, а він користувався неабияким авторитетом серед своїх сучасних талановитих колег.

У 1902 р. він створює проєкт будинку Полтавського земства (рис. 2).

Рис. 2. Будинок Полтавського губернського земства. Передній фасад

Василь Кричевський, натхнений С. Васильківським та О. Сластьоном, створює перший твір українського архітектурного стилю – будинок Полтавського губернського земства.

Цей будинок приніс В. Кричевському славу та є його кращим архітектурним твором. Будинок досі є зразком використання традиційних українських форм і декоративного мистецтва в міській архітектурі. Кричевський намагався подати своє творіння відповідно до потреб та нових технологій того часу. В. Рубан-Кравченко зазначав, що «навіть застосування традиційного для України будівельного матеріалу – глини – було переосмислене Кричевським із сучасних позицій, із врахуванням європейського досвіду».

Український архітектурний стиль охоплює різноманітні типи будівель і споруд, включаючи сільські і міські школи, клуби, кооперативи, магазини, житлові будинки, сільськогосподарські установи, лікарні, залізниці, промислові і господарські споруди, культові місця, виставкові будівлі, меморіальні комплекси та меблі. Все це окреслює значне різноманіття архітектурних об'єктів, доступних для користування різними соціальними групами населення, а не лише елітою.

В основу нового стилю лягла схема п'ятичастинної української хати. До знакових рис стилю належать: шестикутні, трапецієподібні або прямокутні, з півколом у верхній частині вікна (рис. 3), такої самої форми портали, наметові з заломленням дахи, які були переважно високої чотирихилої форми і нагадували обриси дахів народних хат, башти, що підкреслювали дахи, використовували фронти трапецієподібної форми або ж трикутні щипці біля коньків даху, що виокремлювало їх серед оточуючої забудови.

Рис. 3. Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського (УАМ)

Українці завжди любили природу – зазвичай, біля кожної хати господарі мали квітник, тому в основу **декоративних прикрас** лягли переважно геометричні або натуралістичні за характером і кольоровим вирішенням орнаментами, побудовані на поєднанні квітів і птахів, елементи геральдики, які в окремих випадках переростали в складні мальовничі панно. Серед декоративних форм найбільшого розвитку набули тондо, розетки, трикутні вставки (рис. 4), фризи, кольорові смуги, ритмізовані вкраплення у вигляді окремих плиток, які значно поживлявали площину стіни.

Загалом, Український архітектурний модерн відображає не тільки зовнішнє архітектурне рішення, цей стиль – комплексний, характерний і для внутрішнього інтер'єру: оздоблення стін, стель, сходових майданчиків, кахлів, меблів, люстр, килимів – усе дихало осучасненою українською традицією. Цікавим і символічним фактом є те, що будинки в цьому стилі поширені по всій етнографічній території українського народу: від Чернівців до Чернігова, від Кубані до Києва, від Херсона і Одеси до Луцька, від Харкова і Дніпра до Львова. Найбільше пам'яток цього стилю збереглося в Харкові – 25 споруд.

До здобутків Василя Кричевського в архітектурі також належить: спільний проект зі своїм учнем П. Костирком, за яким було створено будинок меморіального музею Т. Шевченка на могилі великого поета в Каневі, участь у розробленні генерального плану реконструкції столиці УРСР Києва. Зокрема, йому належить оригінальний проект сполучення київських наддніпрянських парків з мостами і віадукми. Будинок І. Щітківського у Києві, Опішнянський гончарний навчально-показовий пункт, Надгробок на могилі Михайла Грушевського – все це входить до низки проектів Кричевського, як архітектора. Також, маловідомий факт, готель Україна у Вінниці, який раніше називався Савой, проектував Г. Артинов, проте йому допомагали М. Васкман та В. Кричевський.

Рис. 4. Дворянський та селянський поземельний банк, м. Чернівці

Василь Кричевський не лише самостійно набував знань, а й ділився ними з іншими. У 1917 р. він був одним із засновників Української академії мистецтв у Києві (рис. 5), яка нині відома як Національна академія образотворчого мистецтва й архітектури. Василь Кричевський був серед видатних художників, які долучилися до створення Української Державної Академії Мистецтв, першого закладу такого роду в Україні. Його вибрали одним із восьми найавторитетніших українських професорів того часу для керівництва важливими майстернями академії, включаючи декоративне мистецтво, інтимний пейзаж, будівництво і народне мистецтво (саме цю майстерню очолив Василь Кричевський), декоративний пейзаж, історико-побутовий жанр і офорт, портрет, графіку та монументальне мистецтво. Першим ректором закладу став його молодший брат Федір, тоді як Василь керував майстернею архітектури та орнаментики.

У 1918-1919 рр. він також працював викладачем і директором Миргородського керамічного інституту та ініціював створення Українського архітектурного інституту, де працював вчителем протягом 1922-1941 рр.

**Рис. 5. Засновники Української академії мистецтв (зліва направо):
сидять – Абрам Маневич, Олександр Мурашко, Федір Кричевський, Михайло
Грушевський, Іван Стешенко, Микола Бурачек; стоять – Георгій Нарбут, Василь
Кричевський,
Михайло Бойчук, Київ, 5 грудня (22 листопада) 1917 р.**

Крім того, одним із головних внесків Кричевського в розвиток культурної спадщини України можна вважати кіно- та театральне мистецтво.

Талант митця розкрився ще однією гранню – він виявив себе органічним майстром кінематографічного образу, будь-то природа, історико-архітектурний ансамбль, події минулого чи образи учасників цих подій. В. Кричевський мав переважну більшість тих даних, без яких неможливий художник кіно: будучи архітектором, бездоганно знав історичні стилі, був живописцем і розумів роль світла і освітлення, був «прикладником» і досконало знав ремесло, тонко відчував музику, розумівся на будівельній техніці і був знавцем еволюції інтер'єру, нарешті, володів секретами сценографії і до тонкощів знався на «будівельному кресленні і деталюванні». Свій шлях у цій сфері він почав як театральний художник-декоратор. Працював головним художником театру М. Садовського та протягом двох років оформив низку вистав з українського і світового класичного репертуару («Богдан Хмельницький», «Тарас Бульба», «Уріель Акоста» та інші). Вперше вводить на українську сцену архітектурну конструкцію, як елемент декоративного оформлення вистави.

Митець не боявся відходити від загальноприйнятих методів декораційного оформлення фільмів, створював власну методику. Такі експерименти дозволили В. Кричевському плідно працювати з О. Довженком. Це сприяло розкриттю його таланту у першій кольоровій картині «Сорочинський ярмарок» (1939 р.) за твором М. Гоголя. Кричевський використовував традиційні національні кольори, поєднував жовто-блакитні елементи, що викликало нарікання через політичні асоціації, тому декорації необхідно було змінити.

Характеристика багатогранної діяльності Василя Григоровича була б далеко неповною,

коли б не згадати про його книжкові ілюстрації та створення великого і малого держаного герба України, в основу якого був взятий тризуб князя Володимира (рис. 6), грошові знаки Центральної ради, велику й малу печатки.

Рис. 6. Василь Кричевський. Герб УНР. Плакат, 1918.
Із фондів Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 628

Новаторські таланти Василя Кричевського дозволили йому одному з перших звернутися до мотивів українських стародруків з мотивами традиційної української графіки XVII-XVIII ст., створивши власний стиль. Першою роботою була обкладинка альбому малюнків до «Енеїди» Івана Котляревського у 1903 р., останньою – обкладинка для Українського православного календаря на 1953 р., що був виданий у Нью-Йорку. Кричевським були оформлені: «Історія України», «Історія української літератури» та «Культурно-національний рух» М. Грушевського, «Контрасти» Г. Чупринки, «Твори», «Намисто» В. Винниченка, «Українське мистецтво» В. Щербаківського, «Українські думи та пісні історичні» Д. Ревуцького, «Лебедина» С. Таранушенка, «Майстер корабля» Ю. Яновського, «Твори» Б. Грінченка, «Будівлі» М. Бажана, «Українське малярство XVII-XX ст.» Ф. Ернста «Твори» Т. Шевченка, «Гомін і відгомін» М. Рильського та ін., що дало поштовх до графічного нового оформлення українських книг. На прохання В. Щербаківського для видання «Українське мистецтво» було створено 28 обкладинок. «Шедевром книжкової графіки, який без сумніву можна віднести до стилю Art Deco, стала обкладинка Ю. Яновського «Майстер корабля» (1928 р.)» – Ольга Лагутенко. Розробив обкладинки та понад 400 портретів українських поетів у чотиритомній

Антології української поезії. Проте, за кілька років її вилучили з бібліотек та знищили.

Висновок. Твори Василя Кричевського мають велике значення для української мистецької спадщини і залишаються дорогоцінними об'єктами для дослідження та цінування в сучасному мистецтві. Його працьовитість була феноменальною: після нього залишилися модерні та конструктивістські будівлі, а його художні роботи заповнюють приватні та музейні колекції від Києва до Каракаса. І це при тому, що значна частина спадку Василя Кричевського загинула у хаосі кількох воєн.

Варто зазначити, що період творчості В. Кричевського характеризується прогресивними соціально-економічними і соціально-політичними змінами. Такі трансформації внесли зміни в розвиток художньої культури того часу. Своє творче життя він поклав на збереження та дослідження національно-культурної ідентичності українців, художньої культурної спадщини. Ім'я Василя Кричевського радянською владою затиралось, згідно з давньою традицією, що українська культура – це сільська культура, культура вторинна по відношенню до «старшого брата», хоч би це було сто разів не так, не дивлячись на всі перешкоди з боку влади тих часів, Кричевський залишив чимало прекрасного українському мистецтву.

Список використаних джерел:

1. Василь Григорович Кричевський. URL: <https://www.gallery.pl.ua/vasil-grigorovich-krichevskij.html>
2. Живі традиції: Українські радянські художники про себе і свою творчість / авт.-упоряд.: І.М. Блюміна, Л.В. Владич. Київ, 1985.
3. Каленюк О. Архітектурна спадщина: До 130-річчя від дня народження В.Г. Кричевського. Одеса, 2003.
4. Вдадич Л. Василь Григорович Кричевський. URL: <https://zbruc.eu/node/40659>
5. Рубан-Кравченко В.В. Кричевські і українська художня культура XX століття: монографія [У 3 ч.]. Ч. 1. Василь Кричевський. К.: Криниця, 2004. С. 40.
6. Митці України: енцикл. довід. / за ред. А.В. Кудрицького. К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 1992.
7. Кричевський Василь Григорович (1872-1952). URL: <http://dnabb.org/modules.php?name=Pages&go=page&pid=220>
8. Персональна виставка творів заслуженого діяча мистецтв доктора мистецтвознавчих наук, професора В.Г. Кричевського (період творчості 1892-1940 рр.): Каталог / ред. Г. Радіонов; фото І. Касперович. Київ, 1940.
9. Мистецька діяльність В.Г. Кричевського (до 145-річчя від дня народження). URL: <https://www.t.deco-creative.com.ua/mystecka-diyalnist-v-g-krychevskogo-do-145-richchya-vid-dnya-narodzhennya>